

TRADITSIOON JA REGILAU FOLKLORISTIKA MUUTUVAS KONTEKSTIS

TIIU JAAGO

Lähiminevikus on ilmunud neli regilaulu-uurimist käsitlevat artiklikogumikku, mis mh viitavad ka regilaulu-uurimise arengusuundadele sajan-divahetusel üldiselt.¹ Kui 1990. aastateni olid regilaulu-uurimise põhiküsimused seotud ennekõike regilaulude tüpologiseerimisega, siis 1990. aastatel see taandus. Esile tuli uusi suundi, milles tugineti küll varasemale uurimisele (eriti nt stereotüüpia alal), kuid esitati siiski teistsuguseid küsimusi, eelistatavalt lauliku loomemeetodite kohta.² 1960. aastatel püstitatud eesmärk korrastada regilaulud tüpoloogiliselt, arvestades teoreetiliselt põhjendatud kriteeriume (Tedre 1964b: 31–32; vrd Laugaste 1978), oli saavutatud sel määral, et kuigi 1980. aastate lõpus kõneldi ka regilaulude tüpologia (tüpologiseerimise) võimatusest (Olesk 1990: 519–520), pakkus olemasolev tekstide korrastatus siiski piisava aluse selleks, et tulla välja uute metodoloogiliste otsingutega. Kuigi 1990. aastaid võib regilaulu-uurimises käsitleda varasemale perioodile vastanduvatena (Jaago 2000), võib siiski sajan-divahetusel tehtud töodes näha seost nende otsingutega, mis olid esil 1950. aastate lõpus ja 1960. aastate alguses (seda perioodi iseloomustab eriti aktiivne teaduslik mõttevahetus regilaulu-uurimise ülesannete sõnastamisel ja uute lähenemisviiside praktiseerimisel). Siinses artiklis keskendutaksegi küsimusele, mil määral regilaulu-uurimise uuenedmine 1990. aastatel tugines varasemale, mõneti iseendale vastanduvale perioodile. Vaadeldakse seda mõiste *traditsioon* kujunemise kaudu. Kui regilaulu-uurimise periodiseerimine eeldaks teatud piiridele osutamist varasema ja hilisema etapi vahel, siis sinne käsitlus püüab pigem piire hajutada. Selle eesmärgiks on näidata teaduse muutumisprotsessi järjepidevust. Seega, küsimuseks on, kuidas traditsiooni mõistet on regilaulu-uurimises käsitletud ja mida selle mõiste muutumine regilaulu-uurimise dünaamikast kõneleb. Võrreldavad etapid langevad kahte ajajärku: 1960. aastate esimene pool, mil ilmus märkimisväärselt palju uuenduslikke käsitlusi, milles võib näha teoreetilise baasi kujundamist 1960.–1980. aastate regilaulualastele suurtöödele, sh tekstiväljaannete koostamisele. Teoreetiliste aspektide ühisjooneks on nende seotus regilaulude tüpologiseerimise probleemidega. Teine etapp puudutab 1990.–2000. aastate regilaulu-uurimist: ühelt poolt tüpoloogiline maksim taandus (ja selles mõttes need perioodid kui „uue algus” vastanduvad), kuid teiselt poolt mõjutasid varasemad uurimused ka uute lähenemisviiside vastuvõttu.

¹ „Kust tulid lood minule...” (Jaago, Valk 2000); „Regilaul – keel, muusika, poeetika” (Jaago, Sarv 2001); „Regilaul – loodud või saadud?” (Sarv 2004); „Regilaul – esitus ja tõlgendus” (Lintrop 2006).

² Vt nt stereotüüpiauringuid vastavalt tüpologia või lauliku loomemeetodite vaatepunktidest Tedre 1964a: 55, 84; Saarlo 2000a: 124–130; 2000b: 161; 2001: 271–272; 2003: 13–20: esimesel juhul lähtutakse korduvate tekstiosade fikseerimisest, et tekste võrrelda, teisel juhul aga selleks, et küsida: mis võis olla laulikul „olemas” enne laulu esitamist.

Folkloristika muutumine 1960.–1980. aastatel

1930. aastatest 1980. aastateni lähtuti rahvaluule definitsioonist, milles määratleti rahvaluule sellele olemuslikuks peetavate tunnuste kaudu: rahvaluule oli traditsiooniline, kollektiivne, suuline, anonüümne vaimne rahvalooming (Loorits 1936; Laugaste 1986: 50; 74). Traditsioonilisus tuli esile näiteks, kui mainiti minevikku: „veel on säilinud vanu kombeid” (mitte: rahvaluule on praegugi üks olemasolevaid väljendusviise). Kollektiivsus ja anonüümsus tulid esile, kui uurimisel keskenduti ühiskondlikele rollidele (laulik, pillimees) ja mitte isikutele (see laulik, see pillimees).³ Suulisus oli kriteerium, mille abil rahvaluule eristati kirjakultuurist.⁴

Teaduspraktikas see päriselt nii ei olnud juba 1930. aastatel: just sel perioodil töi Walter Anderson rahvaluuleuurijate huvivälja kirjalikuna leviva rahvaluuleliigi – õnne-kettkirjad (Anderson 1937; vt ka Seljamaa 2005). Et selgitada laulude erinevuste põhjusi, esitati küsimusi lauliku isikupära kohta (Paukson 1930). Richard Viidalepa 1930. aastatel alustatud ja 1965. aastal kaitsitud väitekirjas on viited nii välitöömetoodika uuenemisele (mis seostub rahvaluule kontekstikeskse käsitleusega⁵) kui ka jutustaja isiku osale traditsiooni kujunemisel (Viidalepp 2004).⁶ Sama uurimistraditsiooni raames süvendab Mall Hiiemäe teadmist juttude ja konkreetsete inimeste seotusest veelgi (Hiiemäe 1978: 47 jj). Jutu-uurimisele analoogilised suunad ilmnevad 1950.–1960. aastatel ka laulikukäsitlustes. Ideaalis lähtutakse lauliku repertuaari vaatlemisel kollektiivsest lokaaltraditsioonist, ent praktilise töö tulemusena hakatakse üha enam kõnelema vastupidi: lauliku repertuaar hakkab esindama vaadeldava piirkonna traditsiooni. Näiteks: „Liis Alase repertuaar haarab kõiki möödunud sajandi teisel poolel Kihnus tuntud rahvalaululiike ja annab enam-vähem pildi Kihnu laulutraditsioonist üldse” (Kõiva, O. 1964: 21; vrd Kokamäe 1957). 1970.–1980. aastatel lisandusid modernse ühiskonna pärimuse küsimused (nt linnajutud, nn õudukad ja nende paroodiad, naljandid, anekdoodid, mõistatused).⁷ Uute valdkondade ja teemade käsitlemisel

³ Vt nt õppefilmi „Kihnu saare pulmakombestik” (1956): filmi tegevusi näidatakse üldise ja pikaajase traditsioonina, nagu filmi tegelasi selle traditsiooni esindajatena ja mitte konkreetsesse aega kuuluvate konkreetsete isikutena.

⁴ Vrd nt Ülo Tedre selgitusega rahvaluulest kui kirjutamata kirjandusest, mida iseloomustab sõna „omaaegsus” ja mida õpitakse tänapäeval tundma peamiselt trükiväljaannete vahendusel (Tedre 1998: 545).

⁵ Rahvaluule defineerimist võib pidada tekstikeskseks (kus rahvaluuletekste määratletakse teatud kriteeriumide põhjal: suulisus, anonüümsus, kollektiivsus) või kontekstikeskseks (kus rahvaluule defineerimisel lähtutakse pärimuse sotsiaalsest taustast; vt nt Dan Ben-Amose artiklitest „Folkloori defineerimisest konteksti kaudu” (1971) ja „Kontekst’ kontekstis” (1993), kus mh on rahvaluule definitsioon sõnastatud järgmiselt: „folkloor on väikeses rühmas toimuv kunstiline kommunikatsioon” (Ben-Amos: 2009: 9–53, tsitaat: 21).

⁶ Richard Viidalepa käsitluses keskendutakse esmalt küll jutustamissituatsioonidele ja jutustajarollidele (jahimehed, kalastajad, karjused kui head jutustajad), mis jätab jutustajad anonüümseteks jutustajarolle täitvateks tegelasteks. Kuid sellega ühenduses juhib ta üha enam tähelepanu jutustaja ja jutustamissituatsiooni seoste ning jõuab selle kaudu ka jutustaja repertuaarist lähtuva jututraditsiooni uurimiseni (Viidalepp 2004).

⁷ Vt tänapäeva rahvaluule ülevaadet (nii teoreetilise raami kui ka pärimuskultuuri vaatepunktist) 1970.–1980. aastatel Ülo Tedre artiklist „Rahvaluule tänapäeval” (Tedre 1987) ja 1980. aastate folkloristikas toimunud otsingute tulemusi Mare Kõiva koostatud ja toimetatud artiklikogumikest „Lipitud-lapitud. Tänapäeva folkloorist” (Kõiva, M. 1995) ja sama sarja teise numbrina aasta hiljem ilmunud „Mängult-päriselt. Tänapäeva folkloorist II” (Kõiva, M. 1996).

püüti rahvaluulet kirjeldada liigikeskselt ja objektiivselt, s.t uurija isikust sõltumata. Sajandivahetusel süveneb aga tõlgenduslike lähenemiste osakaal, kus uurija subjektiivsus ei varjata, vaid näidatakse selle metodoloogilist kohta uurimisprotsessis (vt nt Vuorinen 2001; Apo 2003: 229–231; Ehin 2003). Mida enam tegeldakse rahvaluule-uurimisel pärimuse kasutuskontekstidega, seda enam tekib küsimusi pärimusteksti ja pärimusrühma omavahelisest seotusest.⁸

Regilauluanalüüsis hakati objektiivsete omaduste (nagu vormi, pikkuse jms) kõrval üha enam kõnelema pärimuse kasutusseosest ja selle mõjust tekstile.⁹ See avaldus ka näiteks rahvalaulude tüpologiseerimisel, kus tüpoloogilise koolkonna varasemad (filoloogilise suuna) seisukohad olid lähedasemad geograafilis-ajaloolise koolkonna arusaamadele ja eeldati, et olemasolevad variandid on taandatavad teoreetiliselt olemas olnud (mitte küll rekonstrueeritavale) algtekstile.¹⁰ Eduard Laugaste kasutab eeldatava algteksti tähenduses mõistet *arhetüüp* (Laugaste 1978: 8). Ülo Tedre, lähtudes teatud määral kontekstikeskse folkloristika arusaamadest (vrd nt Herbert Tampere töid) ja viidates Udo Kolgi variatsiooniuurimustele, ei piirdu variantide tüübi määramisel pelgalt nn algteksti ideega, vaid arvestab ka variantide esitusseoseid, mistõttu tüüp ei ole mitte nn arhetüübi järglaste kogum (nagu Laugaste), vaid „ajalooliselt kujunenud poetiline kategooria”, mis tähendab tüpoloogiliste seoste otsimisel sõnatasandi kõrval ka teatud (võimalikul) määral funktsioonide ja meloodia arvestamist (Tedre 1964b: 31–32). 1970. aastate töödes võib näha filoloogilise ja etnoloogilise suuna põimumist, seda nii tüpoloogiateoorias kui ka välitööpraktikale tuginevates tähelepanekutes.¹¹ Etnoloogilise ja filoloogilise suuna paralleelsust ning sellest tulenevat folkloristlike seisukohtade uuenemist esindab Vaike Sarve töö „Setu itkukultuur”, kus ta eristab *itkutraditsiooni* kui kõiki itkude olemasolevaid esinemisvorme (sh arhiivi kogutud tekste) hõlmava mõiste *itkukultuurist*, mis märgib teatud laadi sotsiaalset tegevust ja viitab seega itku kasutuskontekstile, mis lähtub pärimusrühmas tuntud suhtlemisviisist ning -vajadusest (Sarv, V. 2000: 41–43). Traditsiooni mõiste selles tähenduses hõlmab seega tekste, sõltuma-

⁸ 1930. aastatel kujuneb eesti folkloristikas välja kaks uurimissuunda, filoloogiline ja etnoloogiline (Olesk 1990: 518), kusjuures etnoloogiline suund on seotud kontekstikeskse (ehk esituskeskse) uurimisviisiga. Selles mõttes on 1990. aastate folkloristikaotsingud sarnased 1930. aastate etnoloogilise suuna töödega.

⁹ Vahetult pärast Teist maailmasõda (tuginedes teatud määral 1920.–1930. aastate interdistsiplinaarsele folkloristikale) toob Eduard Laugaste geograafilis-ajaloolise koolkonna edasiarenduses (või ka vastuseades) esile sotsiaalsete ja psühholoogiliste tegurite mõju laulutraditsiooni kujunemisele ning osutab uutele meetodilistele väljakutsetele regilaulu-uurimises, kus analüüsitakse laulude kujunemist värsistatistika asemel teemadest lähtudes, mis omakorda eeldab sotsiaal-ajalooliste taustade arvestamist regilaulutraditsiooni mitmekihilisuse kujunemisel (Laugaste 1946).

¹⁰ Geograafilis-ajaloolise meetodi teoreetiliseks eelduseks oli nn laulude esmase või algse kuju olemasolu (selle ettekujutuse järgi loodi laul terviktekstina, mida hiljem taasesitati). Ülevaadet geograafilis-ajaloolise koolkonna seisukohtadest ja selle meetodi kohast folkloristikas vt Seljamaa 2008.

¹¹ Vrd nt tüpoloogilisel printsiibil avaldatud eesti rahvalaulude antoloogiat (Tedre 1969–1974) ja Eduard Laugaste kriitikat sellele (Laugaste 1978). Välitööpraktikale tuginevate eriarvamuste kokkupõrget mäletan 1979. aasta rahvaluulesektiooni koosolekult, kus Vaike Sarv näitas esituste erinevuste tähendust rahvaluule defineerimisel. Tema karmiks kriitikuks osutus taas Eduard Laugaste, kelle jaoks rahvaluuletekstide olemus esitusest siiski ei sõltunud.

ta nende erinevatest asupaikadest või kasutusseostest, itkukultuur tähistab aga itke kindlas kasutusseoses, mis sõltuvad teatud elustiilist ja ühtlasi seostuvad vaid teatud tähendusi omava ja loova kommunikatsiooniprotsessiga. Vaike Sarve holistlik uurimisviis on teoreetilises plaanis lähedane kontekstikesksele folkloristikale, milles defineeritakse rahvaluulet kommunikatiivse protsessina, kusjuures: „Folkloorse tegevuse toimumiseks on vajalik kahe sotsiaalse tingimuse täitmine: nii esinejad kui ka auditoorium peavad olema samas olukorras ja kuuluma samasse referentgruppi” (Ben-Amos 2009: 21). Selline arusaam suunab rahvaluulet kui traditsiooni vaatlema mitmetahulisena, eristades n-ö rahvaluulekihte (või esinemisviise) rahvaluule kasutusolukordades toimuva kommunikatsiooni iseärasuste järgi. Selline eristus osutus eriti vajalikuks, kui rahvaluulena ei käsitletud enam mitte ainult minevikupärimust, mida tänapäevaühiskonnas oli võimalik vaid taaselustada.

Folkloristika muutumise ühe põhitunnusena vaadeldaval perioodil võib seega esile tuua konteksti (esitusolukordade) osa märkimisväärset suurenemist rahvaluule analüüsimisel ja defineerimisel. 1990. aastal tajuti seda mõneti võimalusena filoloogilisel uurimisviisil kriisist välja tulla (Olesk 1990: 519–520), mõneti ahvatlust tekitava moeooluna (Rüütel 1990: 323).¹² Kuidas selles olukorras muutus traditsiooni mõiste?

Traditsiooni mõiste muutumine regilaulu-uurimise näitel

1960. aastate regilaulu-uurimuste teoreetiliste eelduste sõnastamisel kesken-
duti traditsiooni ja improvisatsiooni seoste näitamisel traditsioonile. Paralleelselt alanud laulude praktilises analüüsis (nt Kõiva, O. 1964), nagu ka 1990.–2000. aastatel, kandus rõhk improvisatsiooni mõistele, mis omakorda muutis traditsiooni mõiste tähendust rahvalaulu kirjeldamisel. Vaadeldava perioodi alguses (nt Eduard Laugaste uurimist kavandavates töödes, enne eriuurimusi) tähendas traditsioonilisus ennekõike laulu(teksti) väljakujunemist minevikus ning seda, mida mõisteti üldisena, mõneti laulikuvälise nähtena, mida laulik pidi õppima/saama väljastpoolt. Variatsioon ja improvisatsioon seostusid seevastu esituse aja, koha ja isikuga.¹³ Traditsioon loodi selle vaate järgi inimestevahelise suhtluse kaudu (lauliku ja pärimusrühma koostöös),

¹² 1990. aastal ajakirjas Keel ja Kirjandus avaldatud mõttevahetuses folkloristika probleemide üle ilmunud Ingrid Rüütli sõnavõtt tuuakse konteksti (esitus)keskne uurimine rahvusvaheliselt tooni andva uurimissuunana esile, rõhutades ühtlasi, et samal ajal ei tohiks loobuda traditsioonilistest uurimissuundadest (Rüütel 1990: 323). Et kontekstikesksel uurimisviisil on ka Eestis oma traditsioon – 1930. aastatest alates, ennekõike Oskar Loo-ritsa, Richard Viidalepa ja Herbert Tampere töödes etnoloogilise uurimissuunana (vrd Olesk 1990: 518–519), millele ka Ingrid Rüütel ise oma töödes on tuginenud –, siis eeldan, et sõnavõtu rõhuasetus on suunatud moeooludega kaasamineku asemel kaalutletud uurimisvalikutele.

¹³ Näib, et Eduard Laugaste, lähtudes tervikteksti ideest, käsitles lauliku individuaalsust analoogilisena autoriloominguga. Selle vaate järgi esitab laulik traditsioonilise valmis teksti, lisades sellele oma meeoleolu, hetkest lähtuvaid soove või seisukohti jms. Laul kui tekst peaks jääma seejuures samaks, kuna muutused võiksid olla seotud pisiasjadega (nt kujundkeelega mikrotasandil). Kuid teiselt poolt on mikrotasandi analüüs näidanud, et just need tekstiosad on püsivamad ja teatud olukordades (nt regioonist või laululiigist ja -teemast sõltudes) on laul kui tervik palju ebapüsivam kui laulus kasutatud sõnaseosed (vt nt Kolk 1962; Tedre 1964a; vrd Saarlo 2001). S.t, just mikrotasandi kujundid oleksid nagu enne

kuid seda käsitleti minevikulise ja „nüüd” valmisoleva nähtena. Mõneti tule-nes see otseselt allikmaterjalist, peamiselt XIX sajandi lõpul kirjapandud, see-ga fikseeritud tekstidest. Laulude analüüs suunas aga traditsiooni ja impro-visedatsiooni seoseid ümber mõtestama, mis järjekindlalt viis teoreetiliste raami-de nihutamiseni eesti regilaulukirjapanekute kui allikmaterjali analüüsimi-seni loomisaspektist lähtudes. Sellise vaate korral pole improvisatsioon mit-te niivõrd traditsioonile vastandatav, kui võrd ise üks traditsioonivõtteid (vt Kõiva, O. 1964: 28–29). Selline lähenemisviis süveneb veelgi, kui uurimiskesk-mes ei ole terviktekst kui üksus (mis on oluline regilaulude tüpoloogilise kor-rastamise seisukohalt), vaid kui regilaule hakatakse analüüsima teksti struk-tuuritasandite kaudu. See saab valdavaks 1990. aastate uurimustes. Näiteks kõneleb Aado Lintrop laulu ja selles olevate motiivide seostest. Küsimus on selles, kuidas analüüsida laulu (varianti) ühelt poolt määratud ajas ja ruu-mis loodud tervikuna ja samal ajal laulu üksikosi, mis võivad olla pärit eri-nevatest aegadest ja kontekstidest. „Samas ei tohi laulu tervikuna vaadeldes unustada, et selle kokkupanemist mõjutavad ettekujutused ja arusaamad või-vad aja jooksul muutuda” (Lintrop 2001: 300). Traditsiooni(lisuse)na tuleb siin esile nii terviktekst, selle koostisosad kui ka terviku loomismõtted ja -viisid (mis sõltuvad mitmetest esitusega seotud aspektidest).¹⁴

Vaadeldava perioodi lõpus kandubki traditsiooni mõiste ja uurimishuvi tekstilt tegevusele, loodult loodavale, terviku ja üksikosade struktuursele (mitte pinnalaotuslikule) seotusele. Ühtlasi ei seostu traditsioon enam mine-viku, vaid ka olevikuga. Järgnev ekskurss on pühendatud traditsiooni mõis-te kasutusseoste kujunemise lähemale vaatlusele nimetatud perioodil, et näi-data, kuidas eelkirjeldatud meetodilised mitmeplaaniisused on kujunenud.

Uurimused 1960. ja 1990.–2000. aastatel

1960. aastatest 1980. aastateni avaldatud regilaulu uurimisprobleeme käsit-levates artiklites ja rahvaluuleõpikutes kirjeldab Eduard Laugaste rahvaluu-let mõistepaaride *traditsioon–improvisatsioon* ja *kollektiiv–indiviid* vastasti-kuste seoste kaudu, kus rahvaluule seisukohalt on rõhk traditsioonil ja kol-

kaemuslikku teksti (laulmist) olemas (s.t just need on traditsioonilised), mitte laul ise ter-viktekstina. See tulemus ei sobitu kuidagi alglaulu ideega ja traditsioonis peaks seega lau-lude asemel olemas olema hoopis teatud teemad, süžeed, kujundkeel ja võtted, kuidas neid üksikuid traditsioonelemente omavahel seostada, ja seostamise tulemus on laul kui tervik-tekst. Kui esmalt mainitud lähenemisviis on seotud kirjandusliku mõtlemisega, siis teine iseloomustab folkloorispetsiifilist vormelliku regilaulukeele uurimist. Ometi ei jätaks ma päris kõrvale ka kirjanduslikku lähenemist. Oma 1980. aastate regilaulu epiteetide ja vär-visõnade uurimustes märkan just eelkirjeldatud vastuolu: ühelt poolt ei sobinud kirjandus-teoreetilised (autorist lähtuvad) seisukohad regilaulu värvisõnade ega ka epiteetide uuri-miseks, kuid teiselt poolt ei pakkunud ka lahendust seisukohad-soovitused käsitleda neid sõnatasandi kujundeid traditsioonis valmisolevate ja iseseisvate kinnistunud sõnaseostena. See suunas uurima nii värvisõnu kui ka epiteete nende kasutusseosest (motiivist ja teemast) lähtudes, võimaldades vormeleid (Udo Kolgi uurimuste tähenduses) küll fikseerida, kuid andis ka võimaluse arutleda samade vormeliste erinevate kasutusseoste ja ühtlasi tähendus-te üle. (Vrd nt Roll 1985: 34; 1986: 3 ja Roll 1990; Jaago 1997.)

¹⁴ Vrd Madis Arukase setu lüroepiliste regilaulude süvastruktuuri käsitlust etnopoee-tika kontekstis (Arukask 2003: 110–145). Küsimus ei ole mitte ainult laulus ega lauluosa-des, vaid „traditsioonigrammatilistes struktuurides”, mis toob kaasa küsimused, kuidas saab vastavate süžeede ja väljendusviiside puhul kujutada ruumi, aega ja tegelast.

lektiivil. Traditsioon tähendab nii rahvalaulude kogumit kui ka nende elukeskkonda, mis mõistagi kuulub modernismieelsesesse aega (Laugaste 1972: 235–236; 1986: 59–60). Ta selgitab: traditsioon vajab teatud elukeskkonda, mille kesketeks teguriteks on laulik ja need, kes laulu vajavad (s.t traditsiooni kandjad).¹⁵ Laugaste järgi on algne laulude teke individuaalne, kuid traditsioonis püsivad need tekstid kollektiivi omaksvõtul ja indiviid (kes improviseerib) ei suuda traditsiooni muuta, kusjuures: „Improviseerimisele leidub palju juhutraditsiooni, mida praegugi Setus harrastatakse, mis aga peaaegu kunagi traditsioonis liikvele ei lähe” (Laugaste 1972: 260). Siit järeldub, et improviseerimine on traditsiooni varieerumise võimalus, juhul kui kollektiiv need muutused omaks võtab. Traditsiooni kujunemisel on esil kollektiiv(sus), mitte indiviid. Sellist seisukohta toetab mõneti Juri Lotmani väide suulise ja kirjaliku kultuuri erinevuse kohta: kirja tulek „avas individuaalse loomingu ajastu”. Seni sai alal hoida vaid seda, mis oli läbi käinud „kollektiivse mälu tsensuurist ja lülitus traditsiooni” (Lotman 1999: 96). Laugaste traditsiooni mõiste sobib üldteoreetilise seisukohaga, mille järgi rahvaluule kuulus suulisusse (kirjaeelsesesse) kultuuri ning analüüsitava regilaulutraditsiooni jaoks sobis see kindlasti. Kuid etteruttavalt tuleb öelda, et arusaamad regilaulust ei tulene ainult uuritavast nähtusest endast, vaid on seotud ka uurijate ajaga. Üha enam tekib soov autorita (anonüümset) regilaulu mõista lauliku kui ühe võimaliku isiku ja tema isikupära kaudu.¹⁶

1962. aastal avaldatud regilaulu struktuuri temaatikat käsitlevas artiklis kasutab Eduard Laugaste traditsiooni ja improviseerimise mõisteid laulu püsivate ja varieeruvate tekstiosade kirjeldamisel: esimesel juhul saab kõnelda „traditsioonilistest sõna- ja mõisterühmadest, stereotüüpsest” ning teisel juhul „improviseerimisel lauluosadest” (Laugaste 1962: 26). Samalaadsete probleemide käsitlemisel kasutab Ülo Tedre traditsiooni mõistet harva, ent ka tema suhestab stereotüüpia selgepiirilisel traditsioonilisusega: stereotüüpne on lauliku individuaalse sõnaloo „traditsiooniliseks lõimeks” või ka teisisõnu, stereotüüpia võib vaadelda kui „traditsioonilise loomingu esteetilist normi”, mistõttu vormeliste (stereotüüpsete võtete) rohkus „tõendab püsivat traditsiooni” (Tedre 1964a: 84). Selles kontekstis mõistetakse traditsiooni suhteliselt stabiilse loomingu keskkonnana, mida iseloomustab väljakujunenud sõnaseoste püsivus tekstides (või tekstiloomes). Rahvaluule üldkäsitlustes vajab Tedre traditsiooni mõistet, et kirjeldada rahvaluuletekstide (Tedre sõnusi „rahvaluuleteoste”) olemuslikke jooni. Rahvaluuleteksti esitust seostab ta improviseerimise mõistega (teksti ei õpitud pähe, vaid see loodi esitades). Kuid et näha improviseerimises (esitustes) püsivat traditsiooni, tuleb eeldada improviseerimise allumist teatud reeglitele (vt Tedre 1998: 546). Seega võib mõista, et selles käsitluses on traditsioon rahvaluuleteoste kõikide esituste tuum või mõtteline telg, mis tagas äratundmise: see on see laul või see jutt, või üldisemalt – tegemist on rahvaluulega. Ühtlasi võib Tedre käsitluses näha teatavat erinevust Laugaste omast (kuigi neis käsitlustes on

¹⁵ Meenuategem, et Laugaste näitab regilaulu-uurimise programmilises artiklis 1946. aastast sotsiaalsete ja psühholoogiliste aspektide olulisust laulutraditsiooni kujunemisel, vastandades selle kui uue meetodilise lähte geograafilis-ajaloolise koolkonna uurijate vaadetele, kuid jäädes samale seisukohale selles, et laul on tekkinud lauluna, s.o terviktekstina (Laugaste 1946: 476).

¹⁶ Vt nt uurimusi, kus klassikalistele regilaulu uurimise viisidele lisanduvad feministlikud ja/või biograafilised meetodid: Ehin 2004; Timonen 2004; Oras 2008.

samal ajal ka põhimõtteline ühisosa: kõigele vaatamata on uurimiskeskmes laulik ja loominguilisus): kui Laugaste esitatud terminoloogia annaks nagu pinnalaotuse (*traditsioon–improvisatsioon; kollektiivne–individuaalne; tüüp–variant*), siis Tedre käsitus on pigem struktuurne (*traditsioon, kollektiiv, tüüp* kui mentaalsed nähtused ja *improvisatsioon, indiviid, variant* kui eelneva reaalsed ilmnenisviisid).

Paralleelselt traditsioonilisusele ja kollektiivsusele keskendumisega ker- kib esile ka küsimus vastasmõistest neis mõistepaarides (improvisatsioonili- sus, individuaalsus), millele pühendab Udo Kolk oma stereotüüpia- ja lauli- ku-uuringud samal perioodil: „Et iga rahvaluuleteos eksisteerib ainult varian- di kujul teiste, temaga ühise tüübi moodustavate variantide kõrval, on rahvaluule variatsioonilisus folkloristika põhilisemaid probleeme” (Kolk 1962: 72). Kuidas selline paralleelsus tööpraktikas toimus? Näib, et see tähendas tea- duse seisukohalt murrangulisi arutelusid. Kuigi seda ei saa esiletulevalt jäl- gida Udo Kolgi avaldatud töödes, ilmneb kirjeldatud sisepeinge tema regilau- lu-uurimuslikus käsikirjas, mida ta kavandas väitekirjaks kirjutada. Eriti huvitavad on siinses kontekstis tema konspekteeritud märkused, milles ilm- neb kolleegidelt tööle antud tagasiside. Need märkmed pärinevad töö arutelu koosolekutelt 1960. aasta 28. juunist ja 1964. aasta 14. maist ning 5. juulist. (Udo Kolgi käsikiri koos konspekteeritud märkmetega asub Tartu Ülikooli ees- ti ja võrdleva rahvaluule osakonnas.)

Udo Kolgi töös pühendatakse värsisise vormelite fikseerimisele ühe lauliku, Liisu Mägi (Puru Liisu) laulurepertuaaris. Üldteoreetiliselt on töö tee- maks regilaulu (rahvaluule) variaablus. Juba selline rõhuasetus (variaablus on ju mõistetav traditsioonist kõrvalekaldena) viitab folkloristide huvile päri- muse muutumist iseloomustavate nähtuste vastu 1950. aastate lõpus ja 1960. aastatel. Udo Kolk toob oma eelmainitud märkmetes esile kolleegide kriitika. Väidetakse, et ühe lauliku repertuaari põhjal ei saa uurida stereotüüpsust, sest kordus peab esinema kindlasti mitmel laulikul; ka ei saa ühe lauliku põh- jal uurida variaablust, sest nii ei ole võimalik näha ei lokaalseid ega ka tüpo- loogilisi erijooni: ühe lauliku repertuaari saab uurida vaid üldise lokaaltra- ditsiooni taustal.

Eduard Laugaste, Udo Kolgi juhendaja järgi vastandub traditsiooni mõis- tele improvisatsioon. Variaablus tekib improvisatsioonide käigus. Variaablu- se üheks põhjuseks on selle vaatekoha järgi traditsiooni nõrkus. Nii tekivad nn ise loodud laulud, mis individuaalloominguna vastanduvad traditsioonilis- tele lauludele. „Olgu laulik nii tugev kui tahes, lokaaltraditsiooni muuta õnnestus tal harva. Oma laulumaterjali kasutada ja kohandada suutis ena- masti iga laulik,” väidab Laugaste (1972: 260). Nagu üldiselt nihutab laulu- de praktiline analüüs teoreetilisi rõhke teisale, nii on see ka Udo Kolgi tööga seoses: see, mis 1960. aastate alguses puudusena kriitikute tähelepanu köi- tis, jõudis hiljem regilaulu-uurijate töödessa ja veendumustesse ikkagi.

Samal ajal on Otilie Kõiva Kihnu laulikute repertuaari uurimises tradit- siooni ja improvisatsiooni mõisted ja nende seosed sihipäraselt ja hoopis nüansirikkalt lahti kirjutatud (Kõiva, O. 1964: 28–32). Ta otseselt ei vaidlus- ta traditsiooni ja improvisatsiooni mõiste vastandust, kuid leiab seniste sõna- võttude kontekstis traditsiooni mõiste liialt üldjoonelise olevat (traditsioon kui folkloori või kogu pärimuslikkuse sünonüüm). Kui aga uurida laulikute reper- tuaari ja iga varianti, „kerkib ... esile traditsiooni veelgi diferentseerituma

käsitluse vajadus". Ta näitab lauliku loomeviise: hetke ajal sõnastatu seostub ometi vana vormiga või ka vana materjali kasutades loob laulik uue terviku. „Traditsioon ei välista improvisatsiooni, vaid rikastub selle arvel ja vastupidi: improvisatsioon areneb traditsiooni pinnal” (Kõiva, O. 1964: 29). Otilie Kõiva jõuab järeldusele, et need mõisted ei vastandu teineteisele, vaid sisalduvad üksteises. Teisisõnu, improvisatsioon tähendab traditsioonimast loomevõtet: see praktilise analüüsi tulemus on muutunud aktuaalseks tänapäevaste uurimuste teoreetilises kontekstis. Kuid tänapäeva seisukohalt on oluline veel seegi, et tüpologia raames saadud teadmiste lisanduvad teistel meetoditel tehtud uurimuste tulemused. Üks esiletulevamaid neist antud kontekstis on vormeliteooria ja selle edasiarendused.¹⁷ Otsesemad vormeli- ja suulisuse teooriast virgunud kontaktid eesti ja soome laulu-uurimises seostuvad ühelt poolt Lauri Harvilahti töödega (1992; 2000) ja teiselt poolt Liina Saarlo ja Madis Arukase töödega (Saarlo 2000a; Arukask 2003).¹⁸ Vähem, kuid siiski annavad tooni ka feministlikud, biograafilised vms kontekstikesksed uurimisviisid.¹⁹ Käesolevalt on olulised need teooriad, milles tegeldakse traditsioonilisuse ja improvisatsioonilisuse omavaheliste seostega. Seega, küsimuseks on, kuidas tänapäeva regilaulu-uurimises põimitakse tüpologia raames loodud teadmised rahvusvaheliste suulisuse ja esituse uurimustega.

XXI sajandi alguses ilmunud regilaulu uurimise alased artiklikogumikud keskenduvad 1960. aastate uurimustega võrreldes neist enam rahvaluule piirialale jäävatele nähtustele. Ent selle kaudu kerkib esile hoopis küsimus, kas need ongi üldse rahvaluule piirialad? Näiteks vaatlleb Paul Hagu oma artiklis Anne Vabarna tekste, suhestades neid setu laulutraditsiooniga: seega uurimisfookuses ei ole mitte üksnes laulik, vaid küsimus tema repertuaarist kui omaette tervikust (mis on küll kirjeldatav lokaaltraditsiooni taustal). Kui Paul Hagu artiklit lugeda traditsioonikäsituse vaatepunktist, tuleb esile, et Anne Vabarna kasutab oma eepilises loomingus „setu (lühro-eepilises) laulutraditsiooniski tuntud võtet pikkida sündmustikku dialooge ja otsese kõne repliike või vahendada nende abil oma suhtumist toimuvasse” (Hagu 2004: 24). Anne Vabarna looming on seega käsitletav küll individuaalloominguna, kuid selle loomingu taha asetub traditsiooni väga hea tundmine, kusjuures traditsioon tähendab siin eeltoodud laululoomevõtetele (dialoog, otsekõne jms) lisaks ka teemasid: „Anne Vabarna ei kasuta samasuguste situatsioonide

¹⁷ Suulise vormeli teooria rajaneb Milman Parry Homerose eeposte uurimisele ja Albert B. Lordi klassikaks saanud teosele „The Singer of Tales” (esmailummine 1960), mille edasiarendused on seotud suulisuse ja esituse võrdleva uurimisega (Foley 1988: 111). Lääne ja Eesti vormelite (stereotüüpia) uuringute võrdleva analüüsi pakub Liina Saarlo (2000a: 125–126).

¹⁸ Vormeliteooria haakub nii Harvilahti kui ka Arukase uurimustes etnopoetika uurimisega (Harvilahti 2000: 27; Arukask 2003: 10). Etnopoetika tuleneb samuti esituse (*performance*) uuringutest, kuid ei seostu mitte niivõrd esituse enda, kui võrd esitatu „taha” jääva, sh kirjapandud suulise pärimusteksti kunstilise organiseeritusega. Pärinedes 1960. aastatest, saab see folkloristikas oluliseks 1970. aastate Dennis Tedlocki antropoloogiaalaste ja 1980. aastate Dell Hymesi tööde kaudu (Hymes 1981: 337–341; Fine 1998: 190–192). Eestis on XX sajandil analoogiline lähenemisviis tuttav olnud ka vene ajaloolise poeetika ja strukturalismi kaudu.

¹⁹ Soome uurijate töödest on eesti keeles ilmunud Senni Timoneni artikkel ingeri lüüriliste laulude utopiast, mille kaudu avatakse laulikute elulooline maailm (Timonen 2000). Eraldi tähelepanu nõuaksid siinsast käsitlusest välja jäänud regilaulu keele- ja poeetika-kesksed uurimused: nt kuidas suhestuvad Juhani Peegli, aga ka Mari Sarve ja Kanni Labi tööd vormeliteooria või etnopoetika konteksti.

kirjeldamiseks kord juba leitud ja seejärel kinnistunud püsivat eepilist mentaalset teksti, vaid ta genereerib oma uutes lugulauludes teksti aina uuesti, tuginedes perfektsele setu pulmakombestiku ja laulutraditsiooni valdamisele ning sealt pärinevate multivormide oskuslikule varieeritud kasutusele” (Hagu 2004: 24).²⁰

Andreas Kalkuni artiklist, milles käsitletakse Anne Vabarna autobiograafilisi laule, ilmneb, et kui uurija lähtekohaks ja eesmärgiks on uurida neid laule tüpoloogilisest vaatepunktist, on tegemist küllalt ebamugava materjaliga: „Abstraktsed laulutüübid võivad saada konkreetse lauliku esituses vägagi individuaalseid tähendusi ja samamoodi võib improvisatsiooni koosneda ainult traditsioonilistest värssidest” (Kalkun 2004: 29). Viimane seisukoht ei oleks mõeldav eeltoodud teoreetilises kontekstis, mida tsiteerisin Laugastele viidates. Selle vaate järgi võis improvisatsioon saada teatud juhtudel traditsiooni osaks, mitte vastupidi, kus improvisatsioon koosneb traditsiooni(elementide)st. Samal ajal võis aga laulude empiirilisest analüüsist selline tähelepanek esile kerkida ka 1960. aastatel (meenutatagu taas kas või Ottilie Kõiva lauliku-uurimusi). Analüüsides Karksi regilaulude stereotüüpiat, jõudis ka Ülo Tedre talle paradoksaalsena näivale järeldusele: „Pigemini on improviseeritav terve laul kui üksikvärss” (Tedre 1964a: 84). Improvisatsiooni mõiste liigub üha enam traditsioonist kõrvalekalde märkimisest traditsiooni ilmnemisviiside märkimisele.

Kogumikus „Regilaul – esitus ja tõlgendus” (2006) on juba otsesed küsimused traditsiooni mõiste kohta. Nii mainib Aado Lintrop kogumikku sissehutatavas artiklis nõukogudeaegse folklooridefinitiooni kolmainsust, milleks oli kollektiivsus, traditsioonilisus ja suulisus, „kusjuures üht selle komponenti, traditsiooni, on väga raske piiritleda, sest laias laastus on kõik meie ümber ja sees toimuv mingis mõttes traditsiooniline” (Lintrop 2006: 7). Öeldu viitab ühtlasi segadusele, mida traditsiooni mõiste piiride avardamine ja ühtlasi ähmastumine kaasa on toonud. Traditsiooni (nii nähtuse kui ka mõiste) sellisest hajutatusest johtuvalt esitab ta küsimused: „kas regilaul on või ei ole ajas muutuv fenomen ning millised on need piirid, mille raames muutudes on võimalik regilauluks jääda” (Lintrop 2006: 8). Sellest tsitaadist nähtub, et regilaulu-uurimises on traditsiooni püsivuse otsimise asemel esile tõusnud küsimus traditsioonis toimuvast muutumisest, ent mitte lihtsalt muutumisest, vaid muutumisest sel määral, et saaks rääkida siiski rahvaluule püsimisest äratuntaval määral. Ühtlasi on siin esitatud küsimus nähtuse üksikosade ja terviku seoste kohta traditsiooni kui järjepidevuse hindamisel: kas regilaulul, mis on arhiivi kirjapanekute põhjal ära õpitud ja sellisena uuesti oma esitusseose leiab, on traditsiooni osa või mitte. Lauluna (tekstina) on need ju samad, kasutusseose ja esitusolukorra kaudu aga erinevad nähted. Niisugu-

²⁰ Mentaalse teksti mõiste pärineb Lauri Honkolt. Mõiste eeldab rahvaluule holistlikku käsitlemist (tekstikogumi analüüsi asemel) ning ühtlasi traditsiooni vaatlemist esitustest lähtudes, mis hõlmab kolme etappi: mentaalne tekst – esitus – salvestus, sh kirjalik transkriptsioon (vt Honko 1996: 4; 1998: 92–99). Paul Hagu mainib koostööd Lauri Honko juhitud eeposte uurimise projektis (Hagu 2004: 9). Ometi on mentaalsete teksti mõiste kasutus Hagu tekstis mõneti erinev Honko käsitletusest: Hagu väide püsiva eepilise mentaalsete teksti puudumisest ja lauldes teksti aina uuesti loomisest seostub pigem hüpoteetilise algteksti ideega kui Honko käsitletusega, mille järgi mentaalne tekst on igal juhul olemas: see on esituseelselt lauliku peas olev lähtematerjal, mis on teatud viisil organiseeritud: mentaalne tekst ei pea olema enam-vähem valmis esitatav tekst, vaid koosneb nii tekstuaalsetest elementidest kui ka esituse üldreeglitest (Honko 1996: 4).

ne küsimus saab aga esile tulla ainult kontekstikeskses folkloristikas (vrd itkukultuuri mõiste eristamist itkutraditsiooni mõistest: Sarv, V. 2000).

Kui 1960. aastatel püstitati ülesanne leida regilaulu püsivad (stereotüüpsed) elemendid, et selle kaudu välja selgitada tekstide genuinsed seosed (rõhutan: tekstide, mitte traditsiooni üksikosade), siis sajandi lõpuks ja tänapäeval on esil küsimused sellest, mis traditsioonis selle kõige üldisemas mõttes muutus (laululiigiti, teemade esiletulekud või taandumised, funktsioonide muutused, esitusolukordade ja loomevõtete muutused jms). Nõnda on folkloristika teoreetiliseks lähtekohaks traditsiooni uurimisel esmalt loobumine traditsiooni ainuseostamisest minevikuga (vt nt Anttonen 2005),²¹ teiseks kultuuriprotsesside sünkroonne uurimine, mille järgi toimuvad terviku erinevates osades erinevate rütmidega arengud (vrd Lotman 2001: 23–31). Regilauludele ülekantuna: regilaulude kasutusseoste muutumine toimus küll samal ajal ka näiteks teksti või viisi muutumisega, kuid need muutumised ei toimunud samaaegselt samas rütmis ja sama dünaamikaga. Ühtlasi muutis regilaulutraditsiooni ka üldisem kultuurikontekst (kus tulid arvesse nii pärimuslikud kui ka pärimusvälised aspektid), mis samuti, toimudes samaaegselt regilaulusiseste muutustega, mõjutasid laulutraditsiooni, ent need muutused toimusid erineva intensiivsuse ja erinevate rütmidega.

Mida kõnesolev uurimisviisi nihutus pakub praktilisse regilaulu-uurimisse: Karuse regilaulude näide

Kui traditsiooni uurimisel ei keskenduta püsivatele, muutumatutele osistele regilauludes, siis pakub see avaramaid võimalusi valida lähemaks vaatluseks selliste piirkondade repertuaari, kus tekstid ei ole omavahel kuigi kattuvad; kusjuures siis see lauluala ei tundu uurimise seisukohalt ebamugav. Selliseks alaks on ka Karuse, mille 1889. aastal kirja pandud regilauluvaramut olen 2000. aastatel peamiselt sotsiaalajaloolisest ja argikultuurilisest kontekstist lähtudes uurinud (Jaago 2001; 2006). Näikse, nagu enamik kõnesolevaid Karuse regilaule oleks lauliku isikupärast sündinud improvisatsioonilised tekstid, mis tüpoloogilisele korrastatusele eriti ei allu.²² Lauliku erijoonte ülekaal võiks tuleneda lüüriliste pulmalaulude rohkusest selles valimis, ent sama iseloomustab ka Karuse lüroepikat, mis põhimõtteliselt peaks süžee tõttu olema tekstina stabiilsem kui situatsiooniliselt konkreetsest pulmast sõltuv pulmalüürika.²³ Improvisatsioonilisuse korral, kus võrreldavad tekstid erinevad üksteisest märkimisväärselt, on traditsiooni uurimine lähtuvalt laulikutest (või lauliku repertuaarist) eelduspärane või isegi ainuvõimalik. Kuid olles oma publikuga või ka kaaslauljatega sama elustiili valdaja ja kuuludes samasse keskkonda, kasutab laulik nn kollektiivi ühiskeelt (Lotman 2001: 30),

²¹ Pertti Anttoneni järgi on traditsiooni mõiste XX sajandi vältel muutunud selliselt, et kui sajandi alguses otsiti selle kaudu stabiilsust, taotledes vastukaalu muutusi tähistavale modernismi mõistele, siis XX sajandi lõpus mõistetakse traditsiooni kultuuri järjepidevuse metafoorina, mis võimaldab traditsiooni näha ka (post)modernsuses (Anttonen 2005: 13–14).

²² H II 2, 127-370. Kogunud Mihkel Ostrov ja Oskar Kallas, Karuse khk, 1889. Eesti regilaulude andmebaasi järgi (<http://www.folklore.ee/regilaul/>) on Eesti Rahvaluule Arhiivis kokku 512 Karuse lauluüleskirjutust (andmebaas ei ole veel täielik, kuid sisaldab Karuse kohta XIX sajandil kogutud tekste), millest vaadeldav kogu 285 tekstiga on suurim.

²³ 285 lauluüleskirjutusest on 114 lüürilist pulmalaulu ja vaid 21 üleskirjutust esindavad lüroepikat.

samal ajal lauldes ka seda ühiskeelt kinnistades ja luues. Karuse regilaulude näitel võib jälgida kollektiivse ühiskeele erinevaid kasutuseseid, mis on vaadeldavad lauliku isikupära ja kohalikus laulutraditsioonis kinnistunud sõnaseoste ja loomismõtete vahelise dialogina. Seega, kuigi ka Karuse improvisatsioonilise regilauluvaramu uurimisel lähtun tekstidest kui omaette tervikust (mis on sama meetodiline lähe kui 1960. aastate uurimustes), ei eelda ma, et laulutekstid peaksid olema üksteisele sõnatasandil märkimisväärselt sarnased. Ma võin lähtuda traditsiooni uurimisel laulikute isikupärast ja mitte laulude sõnastuslikust kattumisest. Kindlasti ei ole põhjust eeldada, et Karusel, nagu üldiselt neis regioonides, kus improvisatsioonil näkse olevat suur osakaal, on traditsioon iseenesest nõrgem kui piirkondades, kus laulikute repertuaar on tekstidena sarnasem. Pigem võiks lähtuda kahest teoreetilisest aspektist, mis on vahepealse töökogemuse tulemus. Esmalt, seda võiks vaadelda laulikute loomemõtete erinevusena, mis võib tuleneda regioonist, laululiigist ja -teemast, ja kus improvisatsioon ei ole mõistetav enam traditsiooni nõrgenemisena, vaid traditsiooni ühe ilminguna (Kõiva, O. 1964: 29). Lauri Harvilahti käsitleb laulikute loomistava lauliku kompetentsina, mis lähtub regionaalsest laulukultuurist (ta kasutab nimelt laulukultuuri ja mitte nt laulutraditsiooni mõistet) ning mille põhjal jaotuvad laulikud üldjoontes kaheks: nendeks, kes hoiavad tekste oma tervikus sarnastena, ja nendeks, kellele on omane teksti komponeerimise vabam laad, kes „punuvad” regilauluelementidest erinevaid tervikuid (Harvilahti 1992: 24).²⁴ Teine teoreetilise lähte erinevus 1960.–1970. aastate traditsiooniuurimustega võrreldes seostub regilaulude kõrvutamise ja mitte pelgalt teksti- ja sõnastustasandit arvestades, vaid käsitledes laulutervikut struktuursete tasandite kooslusena (liik, teema, koha, aja ja tegelaste kujutamise viisid, laulu kompositsiooniraamid jms), mida on vaadeldud ka mikro-, makro- ja superstruktuurina (vt nt Harvilahti 1992: 87–90) ja mille samaaegseid, kuid erinevate rütmidega toimuvaid arenguid saab uurida Juri Lotmani kultuuridünaamika käsitlusele tuginedes (Lotman 2001). Traditsioonilisus ei pea ilmema ainult ja määravalt mikrotasandil (sõnatasandil), mille osiste (nt stereotüüpsete ja vähem stereotüüpsete ning tunnusvärsside) liitmistehnika kaudu kujuneb terviktekst. Karuse laulude vaatepunktist kasutavad laulikud struktureid raame, ent loovad oma laulu suhteliselt vabalt. See on jälgitav esmalt sõnastus- ja kompositsioonitasandil, teiseks – pulmalaulude najal ka laulus peegelduvate sotsiaalsete suhete tasandil (kus sõnastus ja kompositsioon ei pruugi kattuda). Viimase uurimiseks tuleb kasutada laulutekstidele lisaks interdistsiplinaarseid võimalusi (teist laadi tekste ja teiste erialade uurimusi).

Karuse lüüriliste pulmalaulude analüüs näitas, et laul kui terviktekst peegeldab pigem lauliku individuaalsust kui lokaalse traditsiooni ühtsust.²⁵

²⁴ Vt nt eesti Kuldnaise laulude stiilierinevusi Põhja- ja Lõuna-Eesti tekstides: kas laulik esitab oma sõnumi ajakaugusest (kunagi oli selline lugu) või dialogina ja oma kaasaja aktuaalsete probleemide esitusena. Kusjuures esimesel juhul on tekstid püsivama sõnastusega, teisel juhul aga vastupidi, ka sama lauliku erinevatel aegadel üles kirjutatud samateemalised tekstid erinevad üksteisest olulisel määral sõnastuse (aga samas mitte sõnumi) poolest (Jaago 1993: 22–28, 43–48).

²⁵ Tekstitasandi kordused Karuse regilauludes oli konverentsil „Regilaulu müüdid ja ideoloogiad” (<http://www.folklore.ee/era/uudis/index.html>) 2006. aastal mu ettekande teema ja on läbi kirjutatud artiklis „Karuse lüroepilised regilaulud traditsiooni järjepidevuse vaatepunktist” (2007, antud konverentsi ettekannete baasil koostatava artiklite kogumiku toimetajale).

Korduvusi (traditsiooni püsivaid osi) esineb mikrotasandil, seda nii temaatiliste vormelite (motiivide) valikul, nt „Poola” seostumine sõjateemaga (Jaago 2006: 99–100), kui ka värsikorduste tasandil. Vaid üks näide: Metsküla lauliku Ann Masleri (1810?–1897)²⁶ laulus on kirjeldatud viisipäraseid kosjasid, s.o asjaosaliste juures sõlmitud lepingut. Selles episoodis kasutab ta vormelit „kõrvas olid mehed, kõrvas naesed” – kõik, kes pidid sündmusest osa saama, olid kohal:

*ta tegi kauba koduje,
kodu isa majassa,
kodu venna kamberisse.*
Kõrvas olid mehed, kõrvas naesed,
*kõrvas seisid neiud kõrgid,
sugu oli suuri sel'la taga.*
H II 2, 246 (353).

Sama vormelit kasutab Petaaluse küla laulik Ann Hecht (1848–1924), kui ta kirjeldab orvust neiu saatust – süüakse ja juuakse temata, aga kõik tööd tehakse koos temaga:

*Viinad juuasse minuta,
saiad süüasse salaja.*
*Reht ei pekseta minuta,
vart ei lööda vastu maada,
kui pole minda, vaesta lasta*
kõrvas mieste, kõrvas naeste,
kõrvas kõrkide sulaste.
H II 2, 282 (409).

Sedalaadi vormelite kasutamine erinevate teemadega lauludes on Karuse traditsioonile üsna omane. Tõsi, Karuse lüroepilistes lauludes kasutatakse pulmalauludest suuremaid (pikemaid) stereotüüpeid (korduvaid) elemente (motiivid, ülesehitusskeemid, nt mõistatusele omast küsimuse-vastuse kompositsiooni), kuid päris laulutasandi kordumisi Karuse traditsioon ei esinda.

Ühelt poolt langeb ülaltoodu kokku Ülo Tedre uurimistulemustega Karksi kihelkonna regilauludest (Tedre 1964b). Mõneti on samad juba lähtealusedki: mõlemal puhul analüüsitakse ühe regiooni (vastavalt Karuse ja Karksi) erinevate laulikute repertuaari. Mõneti kattub ka järeldus: kordused esinevad laulu värsitasandil, laulud oma terviksõnumi poolest on aga üsna või täiesti erinevad. Kui aga vaadata korduvate värsaside asendit laulus kui tervikus, siis siin tulemused kokku ei lange. Ülo Tedre uuritud materjal on korduvad värsid laulu või episoodi algustes (näiteks 46% lauludest kasutab laulualgusvormelit). Sellele lisaks on Karksi materjalis ülekaalus kindla funktsiooni ja sõnastusega värsid (näiteks ütte kasutamine stereotüüpses pöördumisvärsides, nagu *tüädär, noori linnukene*). Karuse lauludes on korduvad sõnaseosed väljakujunenud kirjeldusvormid teatud olukordade kujutamiseks, mida kasutatakse laulu teemat arendavates osades, seega laulu või uue episoodi keskel, mitte alguses nagu Karksis.

²⁶ Karuse laulikute sugupuud ja asustusajalugu vt Jaago 2001.

Samal ajal kui Karuse lüüriliste pulmalaulude varamu näib olevat üsna laulikukeskne, on lüroepika küll iga lauliku tekstina erinev, kuid selles võib tajuda tunduvalt enam traditsioonis väljakujunenud valmisstruktuure kui lüürikas. Kui pulmalauludes oli esil lauliku enda stiil (kuidas ta ütleb, milliseid hoiakuid ja meeleolusid ta oma laulu kaudu esitab), siis lüroepikas on esil pigem lauliku valikud (mida ta traditsioonimaste teemade ja motiivide seast oma laulu ülesehituseks kasutab). Eriti korduslauludes²⁷ tuli esile, et hoolimata jutustuse varieerumisest on laulu kompositsiooni kujundavad vormelid püsivad nii ühe ja sama lauliku kui ka regiooni repertuaari ulatuses (nt kuues korduslaulutekstis, mis on üles kirjutatud neljalt laulikult, püsib sõnastus: *Ma läksin nuttes ju koduje; Eit tuli vastu tänavas, / taat tuli vastu tänavas; Mis sa nutad (juoksed), tütar (poega) noori* – sellised ongi korduslaulu jutustuse ja taasjutustuse vahel oleva episoodi tavalised värsid, ent Karusel neid ei varieerita, v.a üks erand – Ann Masleri hoopis eripärane teemaarendus, kus ta ei kasuta korduslauluomast troosti, vaid vanemad hoopis pahandavad lapsega selle eksimuse pärast.²⁸ Näib, et lüroepikas, eriti korduslaulude puhul asetub traditsioonimälu enam tekstidesse endisse, pulmalaulude puhul ehk pigem laulmisolukorda – konkreetseesse pulma ja eriti lauliku sõna mõjusse.

Veel kord Karuse pulmalauludesse sissevaateid tehes võib lauludele esitada ka küsimusi neis kajastuvate argieluteemade ja sotsiaalsete suhete kohta (Jaago 2006: 94–100). Selline uurimine eeldab küll kontekstikesksete meetodite rakendamist, ent sellegi poolest võib näiteks esile tuua, et hoolimata sõnastuse ja teemade erinevusest on pulmalüürika üks keskseid teemasid naise (neiu, lauliku, ämma, minia, pruudi, nooriku) roll. Neid tegelasi kas kirjeldatakse, kiidetakse, hinnatakse, õpetatakse või lohutatakse. Lauludest jääb kõlama, et kiidetakse töökas neidu ja et mehekodus ei tohi noorik sõnastada pidama hakata; et pruuti lohutatakse, et mees ehitab noorikule maja ning teeb vajalikud majapidamisriistad; noormeest manitsetakse, et ta peab noorikut töodel säästma; ja neiu vanemad ei tohi tüdart panna vaesele mehele. Kuid üheski laulus ei hinnata ega õpetata peiu vanemaid.²⁹ Traditsioonina on vaadeldavad ka tekstieelsed ja -välised hoiakud ning võimalikkused, nagu antud juhul argielu ja tegelasrollide avaldumine pulmalüürikas.

²⁷ Korduslauludele on omane püsiv ja kavakindel ülesehitus: kodust välja (põllule, karjamaale vms) tööle saadetud minategelase jutustus mingist häirivast sündmusest (ehted varastati, loomad murti vms), mille peale tuleb ta nuttes koju, kus vanemad teda ootavad. Järgneb dialoog vanematega ning taasjutustus, mis omakorda lõpeb vanemate lausutud troostiga (Kallas 1901: 14–18).

²⁸ H II 2, 226 (332). Karuse lauliku Ann Masleri teemaarendused on siinkohal erandiks mitte ainult Karuse vaid ka Eesti regilaulude taustal (vt Jaago 2001: 72–76; 2006: 93–94). Minu tõlgenduses: kui muutub epiteet (*eit oli pahane, taat oli vihane*, selle asemel *et hella eite* ja *tarka taati* lohutaksid laulik-mina), võib näha muutust ka kogu laulu ülesehituses ja ilmselt ka tähenduses (antud juhul taandub kogu jutustatav lugu ühele konkreetsele olukorrale: neiu läks hanesid hoidma, kaotas need, vanemad pahandasid temaga, ta läks hanesid otsima, sai need kätte, vanematel oli selle üle hea meel).

²⁹ Käsitlus tugineb ettekandele „Naine 19. sajandi viimase veerandi külaühiskonnas Karuse regilaulude näitel”, mille pidasin 14. IX 2007 Tartus toimunud konverentsil „Akaademiiline soouurimus Eestis – hetkeseis ja tulevikuvisioonid”.

Kokkuvõte

Tüpoloogiline koolkond tugines ühelt poolt geograafilis-ajaloolisele uurimisviisile (mille raames eesti ja soome vanema rahvalaulu uurimist võiks vaadelda ühtsena) ja teiselt poolt sõjaeelsetele kirjandusteaduslikele, psühholoogiaalastele ja lauliku-uurimustele. 1940. aastatest alates kujunes eesti ja soome rahvalaulude genuiinsete ja tüpoloogiliste seoste uurimine kontaktidest hoolimata pigem paralleelselt kui põimunult.

Eduard Laugaste 1960.–1970. aastate töödes eeldatakse, et regilaulud on tekkinud lauludena, mida hilisemas esituses taasluuakse (taastatakse). Laugaste lähtus traditsioonist, keskendudes muutumatule, püsivale komponendile regilauludes. Üldisemalt oli tema töö suunatud laulude tüpologiseerimisele, arvestades variantide genuiinset kokkukuuluvust (vt nt Laugaste 1991). Erinevalt sajandi esimesel poolel domineerinud geograafilis-ajaloolise koolkonna otsingutest oli Laugaste jaoks oluline uurida ka laulude sotsiaalset ja psühholoogilist tausta ning sellega ühenduses laulikut kui loovat isikut: „Rahvatraditsioonis on laulikul määrav osa” (Laugaste 1986: 134). Näib, et ta käsitab laulikut loova vahendajana, kes lähtub oma päritolukoha traditsioonist, kuid selle taha asetub siiski üldisem traditsioonipilt, millest lähtuvad nii lokaaltraditsioonid kui ka iga laulik. Olles küll avatud lauliku loominguks uurimiseks, on tema teoreetiliseks raamiks pigem siiski lokaaltraditsioon kui tekstide omavaheline (genuinne) seotus, ja ta ei tegele loomevõtete või laulu struktuuriosiste uurimisega traditsiooni tähenduses. Traditsioon oli seega mõistetav eelkõige kui olemasolev (intersubjektiivne) tervik.

Edasistes (ja ühtlasi järgmise põlvkonna uurijate) töödes, ennekõike Ottilie Kõiva, Udo Kolgi ja Ülo Tedre käsitlustes lisandus arusaam traditsioonist loomisvõtete kogumina (see tähendas küsimust, kuidas tervik luuakse). Ülo Tedre tüpoloogiakäsitlused suunavad mõtlema regilaulude loomemeetodi struktuuritasanditele. Üldine nii Laugaste kui ka järgmise põlvkonna uurijate lähenemisviisis on arusaam, et laulik on traditsiooni uurimisel keskne, ent kuidas mõista ja tõlgendada lauliku tegevust traditsiooni kontekstis, selles on eriarenduid ja otsinguid. Näib, et Laugaste laulikuotsingute alus peitub arusaamisest autoriloomingust. See juhib ta küll eemale geograafilis-ajaloolise koolkonna seisukohast, mille järgi tekst oli iseseisvalt ja terviklikuna olemas, kuid ei paku päriselt ka lahendust lauliku individuaalsuse mõtestamiseks.

Regilaulu ja laulikut käsitleti kirjakultuurile omasest autori ja individuaalsuse kontseptsioonist lähtudes (vrd sellist lähenemist nt Tuglas 1912). Tulemuseks oli regilaulukontseptsioon, mille järgi traditsiooni moodustavad lauluvariandid kui terviktekstid (ja mitte süsteemi erinevad osad – sõnastuselemendid, teemad, kompositsioonivõtted, laulu loomevõtted jms, mis kõik varieeruvad samaaegselt, kuid erineva intensiivsusega). Varieerumine muutis laulus piasju, olles seotud kas lauliku võimete, unustamise või vajalikuks peetavate ajalis-ruumiliste kohandamisega. Laulude praktiline analüüs viis osalt vastupidisele tulemusele: lauliku individuaalsus ei seisne (mitte ainult) üksikosade, vaid just terviklaulu loomises. Seega sõnaga „traditsioon” ei tähistata enam mitte ainult valmis laule (laulude kogumit), vaid ka teatud laulmistava (teksti komponente, nende seostamise oskust, teadmisi kasutusolukordadest jms). Traditsioon hõlmab ühtlasi ka improvisatsiooni, mis samuti ei seostu enam mitte lihtsalt laulude muut(u)misega, vaid teatud laulmis- (loomis)võttega.

Kirjeldatud tähendusnihete käigus aga regilaulu-uurimises traditsiooni mõiste hägustub. Sama toimub ka folkloristikas üldiselt. XX sajandi viimasel veerandil ei käsitleta rahvaluulet enam pelgalt minevikku kuuluva nähtuse-
na. Nii ei saa ka traditsioon märkida enam ainult tänapäevaks taandunud ja arhiivis talletatavat pärimust. Üha enam muutub oluliseks kirjeldada rahva-
luule esituskonteksti kommunikatsiooniprotsessi nähtena (kus vahendatakse ja luuakse pärimusrühma raames samalaadselt mõistetavaid tähendusi). Mõistete hägustumise vastukaaluna eristuvad regilaulu-uurimises traditsioo-
ni ja kultuuri mõisted, kusjuures viimane tähistab traditsiooni teatud esitu-
solukordi või -perioode (nagu oli sellest juttu seoses Vaike Sarve ja Lauri Har-
vilahti töödega).

Eesti regilaulu uurimise allikabaas jääb suures osas samaks, mis ta oli ka vaadeldava perioodi alguses: need on arhiivis talletatavad omaaegsete kogu-
jate palvel suuliselt esitatu kirjapanekud. Nende laulude uurija ei saa, erine-
valt esituste uurijast, astuda dialoogi laulikuga (vrd Honko 1996: 3). Esitus-
te põhjal loodud teooriad (eelkõige suulisuse teooriad, etnopoetika) on aga
enam hakanud toetama ettekujutust sellest, kuidas regilaulude kirjapanekuid
tõlgendada nende laulude loomevõtete kontekstis.

Kirjandus

- A n d e r s o n, Walter 1937. Kettenbriefe in Estland. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 7.) Tartu: Eesti Rahvaluule Arhiiv.
- A n t t o n e n, Pertti J. 2005. Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship. (Studia Fennica: Folkloristica 15.) Helsinki: Finnish Literature Society.
- A p o, Satu 2003. Rahvapärase mõtteviisi uurimine arhiivi- ja küsitlusmaterjali-
de abil. – Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia teooria, mee-
todite ning uurimispraktika alalt. Koost T. Jaago. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjas-
tus, lk 218–233.
- A r u k a s k, Madis 2003. Jutustava regilaulu aspektid. 19. sajandi lõpu lüroeeppi-
liste regilaulude žanr ja struktuur. (Dissertationes folkloristicae Universitatis
Tartuensis 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- B e n - A m o s, Dan 2009. Kommunikatsioon ja folkloor. (Sator 9.) Tartu: Eesti
Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, Eesti Folkloori Instituut.
- E h i n, Kristiina 2003. Naise identiteedi muutus pärast Esimest maailmasõda –
rahvalaul kõneleb. – Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia
teooria, meetodite ning uurimispraktika alalt. Koost T. Jaago. Tartu: Tartu Üli-
kooli Kirjastus, lk 158–172.
- E h i n, Kristiina 2004. The Heritage of Estonian Folk Song Singer Kadri Kukk
from Karksi Parish in the light of Feminist Research: the Ache and Authority
of One's Gender. Questions and not only Answers. Folklore Research and the
Interviews Conducted by Folklorists with Kadri Kukk from Point of View of an
„Armchair Scientist”. – People's Lives: Songs and Stories, Magic and Law. Toim
A. Leete, Ü. Valk. (Studies in Folk Culture 2.) Tartu: Tartu University Press,
lk 91–131.
- F i n e, Elizabeth C 1998. Ethnopoetics. – Encyclopedia of Folklore and Literature.
Toim M. E. Brown, B. A. Rosenberg. Santa Barbara, California–Denver, Colo-
rado–Oxford, England: ABC-CLIO, lk 190–192.

- F o l e y, John Miles 1988. *The Theory of Oral Composition. History and Methodology.* Folkloristics. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- H a g u, Paul 2004. Anne Vabarna eepika loomeprintsipidest. – Regilaul – loodud või saadud? Toim M. Sarv. Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv, Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus. Tartu, lk 9–27.
- H a r v i l a h t i, Lauri 1992. Kertovan runon keinot. Inkeriläisen runoepiikan tuottamisesta. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 522.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- H a r v i l a h t i, Lauri 2000. Rahvalaul „Müüdnud neiu” Ingeris ja Eestis. – „Kust tulid lood minule...”. Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Toim T. Jaago, Ü. Valk. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 27–56.
- H i i e m ä e, Mall 1978. Kodavere pajatused. Kujunemine ja koht rahvajututraditsioonis. Tallinn: Eesti Raamat.
- H o n k o, Lauri 1996. Epics along the Silk Roads: Mental Text, Performance, and Written Codification. – Oral Tradition, kd 11, nr 1, lk 1–17 (http://journal.oraltradition.org/issues/11i/honko_intro).
- H o n k o, Lauri 1998. Textualising the Siri Epic. (FF Communications 264.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakademia.
- H y m e s, Dell 1981, „In vain I tried to tell you”. Essays in Native American Ethnopoetics. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- J a a g o, Tiiu 1993. Kuldnaine. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. Tartu.
- J a a g o, Tiiu 1997. „Mis sealt tõuseb, soost sinine, soost sinine, maast punane?” *Sinise ja punase võimalikust tähendusest regilaulus.* – Mäetagused, nr 5, lk 54–72 (<http://www.folklore.ee/tagused/nr5/tiiu.htm>).
- J a a g o, Tiiu 2000. Palju-uuritud tundmatu regilaul. Sissejuhatuse asemel. – „Kust tulid lood minule...”. Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Toim T. Jaago, Ü. Valk. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 7–26.
- J a a g o, Tiiu 2001. Regilaulu asustuslooline taust. Karuse. – Regilaul – keel, muusika, poeetika. Toim T. Jaago, M. Sarv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 57–81.
- J a a g o, Tiiu 2006. Lõuna-Läänemaa regilaulud sotsiaalajaloolises kontekstis. – Läänemaa Muuseumi toimetised 10. Haapsalu: Läänemaa Muuseum, lk 85–106.
- J a a g o, Tiiu, S a r v, Mari (toim) 2001. Regilaul – keel, muusika, poeetika. Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv, Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. Tartu.
- J a a g o, Tiiu, V a l k, Ülo (toim) 2000. „Kust tulid lood minule...”. Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- K a l k u n, Andreas 2004. Anne Vabarna nina. Tõest ja valest seto naise autobiograafilistes lauludes. – Regilaul – loodud või saadud? Toim M. Sarv. Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv, Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus. Tartu, lk 29–49.
- K a l l a s, Oskar 1901. Die Wiederholungslieder der Estnischen Volkspoesie I. Helsinki: Finnische Litteraturgesellschaft.
- Kihnu saare pulmakombestik 1956. Tartu: Tartu Riikliku Ülikooli Kinokabinet.

- [Originaal asub Eesti Filmiarhiivis EFA P-5279(2.) 1.–4. Videosalvestis – digikoopia – Tartu Ülikooli raamatukogus.]
- K o k a m ä e, Hilja 1957. Mai Kravtsov. Diplomitöö. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. (Käsikiri TÜ eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas: DT 39.)
- K o l k, Udo 1962. Värsisisesed vormelid eesti regivärsilises rahvalaulus. – Töid filoloogia alalt 1. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 117.) Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 71–154.
- K õ i v a, Mare (toim) 1995. Lipitud-lapitud. Tänapäeva folkloorist. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Keele Instituut.
- K õ i v a, Mare (toim) 1996. Mängult-päriselt. Tänapäeva folkloorist II. Tartu: Eesti Rahvaluule Arhiiv, Eesti Keele Instituut.
- K õ i v a, Otilie 1964. Kihnu rahvalaulikutest. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 159.) Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.
- L a u g a s t e, Eduard 1946. Eesti rahvalaulude uurimise metodoloogilisi lähtekohti. – Looming, nr 4, lk 476–486.
- L a u g a s t e, Eduard 1962. Eesti regivärsi struktuuriküsimusi. – Töid filoloogia alalt 1. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 117.) Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 25–70.
- L a u g a s t e, Eduard 1972. Rahvalaulik eesti rahvatraditsioonis. – Emakeele Seltsi aastaraamat 18 (1972). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, lk 235–262.
- L a u g a s t e, Eduard 1978. Eesti regivärsi tüpologiseerimise alustest. – Regivärss. Töid eesti filoloogia alalt 6. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 501.) Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 5–56.
- L a u g a s t e, Eduard 1986. Eesti rahvaluule. 3., parandatud ja täiendatud tr. Tallinn: Valgus.
- L a u g a s t e, Eduard 1991. Ballaad „Nurganaine” eesti vanemas laulutraditsioonis. – Eesti rahvaluule käsitlusi. Töid eesti filoloogia alalt. (Tartu Ülikooli toimetised 943.) Tartu: Tartu Ülikool, lk 3–29.
- L i n t r o p, Aado 2001. „Ema haul” lego ja lauluna. – Regilaul – keel, muusika, poetika. Toim T. Jaago, M. Sarv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv, Tartu Ülikool. Eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool, lk 299–313.
- L i n t r o p, Aado 2006. Saateks. Kas regilaul on surnud? – Regilaul – esitus ja tõlgendus. Toim A. Lintrop. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 23.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 7–11.
- L i n t r o p, Aado (toim) 2006. Regilaul – esitus ja tõlgendus. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 23.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- L o o r i t s, Oskar 1936. Rahvaluule – Eesti Entsüklopeedia VI. Tartu: Loodus, v 1362–1363.
- L o t m a n, Juri 1999. Semiosfäärist. Tallinn: Vagabund.
- L o t m a n, Juri 2001. Kultuur ja plahvatus. Tallinn: Varrak.
- O l e s k, Peeter 1990. Probleemid ja asjaolud. („Eesti folkloristika täna ja homme”). – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 513–522.
- O r a s, Janika 2008. Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm. Arhiivitekstid, kogemused ja mälestused. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 27.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- P a u k s o n, Harald 1930. Eesti rahvalaulu ettekande-rütmist. – Looming, nr 4, lk 433–448.
- R o l l, Tiiu 1985. Värvinimetused ja nende kujundiline osa regivärsilises pulma-

- laulus. – Probleeme eesti regilaulude alalt. Töid eesti filoloogia alalt 10. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 699.) Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 34–59.
- R o l l, Tiiu 1986. Regilaulu epiteedist. – Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum. VI kevadsessioon. Ettekannete teesid. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, lk 3–5.
- R o l l, Tiiu 1990. Epiteet eesti regivärsilises rahvalaulus. Väitekiri filoloogiateaduste kandidaadi teaduskraadi taotlemiseks. Rahvaluule. Tartu: Tartu Ülikool. (Käsikiri Tartu Ülikooli Raamatukogus.)
- R ü ü t e l, Ingrid 1990. Eesti folkloristika täna ja homme. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 321–324.
- S a a r l o, Liina 2000a. Kodavere regilaulude vormelid. – „Kust tulid lood minule...”. Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Toim T. Jaago, Ü. Valk. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 123–160.
- S a a r l o, Liina 2000b. Kodavere (regi)laulikud: kes ja kas. – „Kust tulid lood minule...”. Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Toim T. Jaago, Ü. Valk. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 161–184.
- S a a r l o, Liina 2001. Regilaulude vormelid: kvantiteet ja kvaliteet. – Regilaul – keel, muusika, poetika. Toim T. Jaago, M. Sarv. Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv, Tartu Ülikool. Eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. Tartu, lk 271–297.
- S a a r l o, Liina 2003. Rahvaluule, stereotüüpia, ideoloogia. – Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia teooria, meetodite ning uurimispraktika alalt. Koost T. Jaago. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 13–25.
- S a r v, Mari (toim) 2004. Regilaul – loodud või saadud? Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Rahvaluule Arhiiv, Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus. Tartu.
- S a r v, Vaike 2000. Setu itkukultuur. (Ars Musicae Popularis 14.) Tartu–Tampere: Eesti Kirjandusmuuseum, Tampereen yliopisto.
- S e l j a m a a, Elo-Hanna 2005. Walter Anderson: A Scientist beyond Historic and Geographic Borders. – Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology. A Reader and Reflexive History. Toim K. Kuutma, T. Jaago. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 153–200.
- S e l j a m a a, Elo-Hanna 2008. Geograafilis-ajalooline meetod. – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Toim T. Jaago. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond (<http://argikultuur.e-uni.ee>).
- T e d r e, Ülo 1964a. Stereotüüpsusest Karksi rahvalauludes. – Eesti rahvaluulest. Toim V. Pino, Ü. Tedre, R. Viidalepp. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, lk 52–86.
- T e d r e, Ülo 1964b. Tähelepanekuid regivärsilise rahvalaulu tüpoloogias. – Eesti rahvaluulest. Toim V. Pino, Ü. Tedre, R. Viidalepp. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, lk 7–33.
- T e d r e, Ülo (toim) 1969–1974. Eesti rahvalaulud. Antoloogia. I–IV. Tallinn: Eesti Raamat.
- T e d r e, Ülo 1987. Rahvaluule tänapäeval. – Rahvaluulest. (Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 21.) Koost I. Sarv. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, lk 225–237.
- T e d r e, Ülo 1998. Rahvaluule. – Eesti rahvakultuur. Toim A. Viires, E. Vunder. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 545–587.

- T i m o n e n, Senni 2000. *Kui mul oleksid linnu tiivad...* Utopiaast lüürilises rahvalaulus. – „Kust tulid lood minule...”. Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Toim T. Jaago, Ü. Valk. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 229–243.
- T i m o n e n, Senni 2004. Minä, tila, tunne. Näkökulmia kalevalamittaiseen kansanryiikkaan. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- T u g l a s, Friedebert 1912. Kirjanduslik stiil. Mõned leheküljed salmi ja proosa ajaloo. – Noor-Eesti. IV [album]. Tartu: E. K. S. Noor-Eesti, lk 23–100.
- V i i d a l e p p, Richard 2004 [käsikirjas 1965]. Eesti rahvajuttude laadist, funktsioonist ja jutustajatest. (Sator 4.) Eesti Kirjandusmuuseumi rahvausundi töörühm. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- V u o r i n e n, Pihla 2001. Oma pere ja tuttavate ringis tehtava uurimistöö valguse- ja varjupoole. – Pärimuslik ajalugu. Koost T. Jaago. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 235–244.

Tradition and *regilaul* (Estonian runic song) in the Evolving Context of Folkloristics

Keywords: Karuse runic songs, (runic) culture, research of *regilaul*, stereotypism, tradition

The article investigates the changing concept of 'tradition' in the folk song studies of the second half of the 20th and early 21st century. The studies of the 1950s–1980s were usually focused on typologization, i.e. on classifying the folk-song-recordings so as to reduce their number into one of „same songs”. In order to find the relevant criteria to be used in typologization the text structure of the songs was studied, first and foremost, while some attention was also paid to the role of time context and singers in the changing of songs. In the 1990s and 2000s the focus of interest gradually shifted from text systematization to song communicativity, which brought about a change in the concept of 'tradition'. Earlier the term 'tradition' used to refer to lore as a whole, including texts as well as the context of their performance, but the more folklore came to be regarded as part of the communication process the more the term 'tradition' started falling apart, coming to denote not so much the song as a whole, but rather the devices of its creation, text parts, rules of its performance etc. Among else, the concept of 'culture' was differentiated from that of 'tradition', the former referring to certain performance situations or periods of a tradition.

Tiiu Jaago (b. 1960), PhD, University of Tartu, Docent of Estonian Folklore, tiiu.jaago@ut.ee